

آشنایی با فرایند انتخابات مجلس و نظارت بر آن

پدیدآورندگان:

محمّد سلیمان درچه - سجاد باطنی

خرداد ۱۳۹۶

عنوان و نام پدیدآور: آشنایی با فرآیند انتخابات مجلس و نظارت بر آن / پدیدآورندگان

محمد سلیمانی درجه، سجاد باطنی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهاک عدالت، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۷۰ ص: ۹۵/۹۴، س.م.

شابک: ۵۸۰۰۰ ریال: ۹۷۵۴۳-۵-۴-۹۷۸-۶۳۳

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

عنوان قراردادی: ایران. قوانین و احکام

.Iran. Laws, etc

موضوع: ایران. مجلس شورای اسلامی -- انتخابات

موضوع: Iran, Islamic Parliament-- Elections -- Law and

legislation

رده بندی دیویی: ۳۲۴/۰۹۵۵

کد بندی کنگره: JQ 1789 / آ 5س 8 1396

سرشناسه: سلیمانی درجه، محمد، ۱۳۶۷ -

موضوع افزوده: باطنی، سجاد، ۱۳۷۳ -

رشته فرستادگی: فیضا

شماره کتابخانه: ۴۷۳۳۹۷۲

آشنایی با فرآیند انتخابات مجلس و نظارت بر آن
پدیدآورندگان:

محمد سلیمانی درجه- سجاد باطنی

ناشر: پژوهاک عدالت

صفحه آرا: نوشین رواقی

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۸۰۰۰ ریال

- جایگاه مجلس شورای اسلامی ۹
- اهمیت انتخابات مجلس ۹
- الف) صلاحیت قانونگذاری مجلس ۱۰
- ب) صلاحیت نظارتی مجلس ۱۱
- ج) تکالیف نمایندگان مجلس ۱۳

۱۵

بخش اول

مسائل مربوط به

انتخاب شوندهگان

۱. ثبت نام در انتخابات ۱۹
- ۱-۱: ثبت نام افراد دارای سمت های خاص ۲۱
- ۱-۱-۱: سمت های حاکمیتی تاثیر گذار ۲۱
- ۱-۱-۲: سمت های تاثیر گذار در حوزه انتخابیه ۲۳
- ۱-۱-۳: سمت های تاثیر گذار در انتخابات ۲۴
- ۱-۱-۴: ثبت نام افراد دارای سوء سابقه ۲۵
- ۱-۲: شرایط دلوطلبان ۲۶
- ۱-۲-۱: شرایط نمایندگی ۲۷
- ۱-۲-۱-۱: بررسی صلاحیت دلوطلبان ۲۸
- ۱-۲-۲: نظارت بر عملکرد نمایندگان ۲۹
- ۱-۲-۳: لزوم مستند بودن صلاحیت ۳۳

۳۵

بخش دوم

مسائل اجرایی انتخابات

- ۱-۲: اجرای انتخابات توسط هیأت های اجرایی ۳۶
- ۲-۲: نظارت بر اجرای انتخابات ۳۷

۴۱

بخش سوم

تبلیغات، حقوق و تکالیف

دلوطلبان

- ۱-۳: تکالیف دلوطلبان ۴۲
- ۱-۳-۱: محدودیت های زمانی انتخابات ۴۲
- ۱-۳-۲: اعلام حمایت افراد و گروه ها از دلوطلبان ۴۳
- ۱-۳-۳: ممنوعیت طرفداری ۴۳
- ۱-۳-۴: ممنوعیت استفاده از امکانات دولتی ۴۴
- ۱-۳-۵: ممنوعیت نشر اکاذیب از طریق نشریات ۴۴

- ۴۵-۱-۳: ممنوعیت تخریب نامزدها توسط یکدیگر
- ۴۶-۱-۴: ممنوعیت جلب پوستر و تصاویر
- ۴۶-۱-۸: لزوم برخورد نیروهای انتظامی
- ۴۷-۲: حقوق دلوطلبان در تبلیغات
- ۴۷-۳-۱: حق تشویق مردم به شرکت در انتخابات
- ۴۷-۳-۲: حق بر ایجلاسگاهایی تبلیغاتی
- ۴۸-۳-۳: حق دلوطلبان بر حمایت کم تبلیغات قانونی

بخش چهارم

اخذ و شمارش آراء

۴۹

- ۵۰-۳: اخذ آراء
- ۵۰-۱-۱: حق دلوطلبان بر تعیین نماینده
- ۵۲-۱-۲: نظارت بر آغاز رأی گیری
- ۵۲-۱-۳: مراجعه رایدهندگان به شعب اخذ رأی
- ۵۳-۱-۴: کنترل شرایط
- ۵۴-۱-۵: ثبت مشخصات
- ۵۴-۱-۶: اخذ رأی
- ۵۶-۴-۱: اتمام ساعت رأی گیری
- ۵۷-۴-۲: شمارش آراء
- ۵۷-۲-۱: بان رهن لاک و مهر صندوق ها
- ۵۷-۲-۲: قرالت آراء
- ۵۹-۲-۳: اتمام و تکمیل صورتحساب

بخش پنجم

شکایات از اجرای

انتخابات

۶۱

- ۶۲-۵-۱: لزوم مستند بودن و رعایت شرایط شکل شکایات
- ۶۳-۵-۲: رسیدگی به شکایات توسط هیأت های اجرایی
- ۶۴-۵-۳: رسیدگی به شکایات توسط شورای نگهبان

بخش ششم

اعلام نتایج و تصویب

اعتبارنامه

۶۷

- ۶۸-۶-۱: اعلام نتایج
- ۶۹-۶-۲: تصویب اعتبارنامه

پیشگفتار

در نظام حقوقی ایران حق تعیین سرنوشت از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. قانون اساسی به عنوان سندی که در آن انقلاب اسلامی تبلور یافته و منشوری که در آن اصول و باورهای نظام مقدس جمهوری اسلامی بیان شده است، آزاد بودن مردم در تعیین سرنوشت به رسمیت شناخته است.^۱ در قانون اساسی ایران، به عنوان اساس و بنای همه قوانین و مقررات لازم الاجرا در کشور، نه فقط این حق خدادادی به رسمیت شناخته است، بلکه راه‌های وصول به این حق نیز آراسته گشته و تجلی آن در انتخابات و رأیگیری مردم متبلور شده است. لذا قانون اساسی در اصول اولیه خود به طور واضح بیان می‌کند: «جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکاء آراء عمومی اداره شود» (در راه انتخابات: انتخاب رئیس جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، شورای نگهبان و شوراهای و نهادهای محلی، یا از راه همه‌پرسی در مواردی که در این

۱ اصل ۵۵ قانون اساسی، حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست و هم او، انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته است. هیچکس نمیتواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروهی خاص قرار دهد و ملت این حق خداداد را از طرقی که در اصول بعد می‌آید اعمال می‌کند.

دیگر این قانون معین می‌گردد.^۱

جایگاه مجلس شورای اسلامی

در بین نهادهای نظام حقوقی کشور، مجلس شورای اسلامی از جایگاه بسیار والا و مهمی برخوردار است و نظر به اهمیت و جایگاه این نهاد مهم، استمرار بلاانقطاع مجلس در قانون اساسی مورد اشاره قرار گرفته و مقرر گردیده است که نباید هیچگاه کشور بدون مجلس باشد.^۲

مقام اجرای قانون اساسی نیز، انتخابات مجلس شورای اسلامی بلافاصله بعد از نهایی شدن قانون اساسی و تأیید آن توسط مردم، صورت غنیمت برگزار گردیده به نحوی که اولین انتخابات مجلس، در تاریخ ۲۴ اسفندماه ۱۳۵۸ برگزار گردید و تاکنون ۹ دوره از آن برگزار شده است.

سازگاری که قانون اساسی برای مشخص شدن نمایندگان مجلس شورای اسلامی در نظر گرفته است، انتخاب مستقیم و مخفی مردم میباشد: «مجلس شورای اسلامی از نمایندگان ملت که به طور مستقیم و با رأی مخفی انتخاب میشوند تشکیل می‌گردد.»^۳ به همین علت قوانین مختلف به نحوی طراحی شده است تا همه مردم به سهولت بتوانند آراء نمایندگان خود در مجلس را مشخص نمایند.

اهمیت انتخابات مجلس

علت و میزان اهمیت انتخابات مجلس در ایران ناشی از اختیارات و صلاحیت‌های مجلس میباشد. قانون اساسی برای مجلس دو صلاحیت عمده شامل قانونگذاری و نظارت را در نظر گرفته است.

۱ اصل ششم قانون اساسی

۲ اصل شصت و سوم: دوره نمایندگی مجلس شورای اسلامی چهار سال است. انتخابات هر دوره باید پیش از پایان دوره قبل برگزار شود به طوری که کشور در هیچ زمان بدون مجلس نباشد.

۳ اصل شصت و دوم قانون اساسی

که این صلاحیت ها از طریق نمایندگان مجلس شورای اسلامی پیگیری و اجرا می شود. در ادامه به بررسی مختصر صلاحیت های مجلس میپردازیم:

الف) صلاحیت قانونگذاری مجلس

بر اساس اصل هفتاد و یکم قانون اساسی، مجلس شورای اسلامی صلاحیت عام قانونگذاری را دارا میباشد و میتواند در عموم مسائل و در حدود مقرر در قانون اساسی قانون وضع کند. بر اساس این اصل، پیشنهادات و پیش نویسهای قوانین تحت دو عنوان لایحه^۱ توسط دولت و یا طرح^۲ توسط مجلس برای بررسی و تصویب به صحن علنی مجلس ارسال می شود.^۳ طبق قانون اساسی مواردی مانند بودجه کل کشور (اصل ۵۲ قانون اساسی)، هدنامه ها و قراردادهای بینالمللی (اصل ۷۷ و ۱۲۵ قانون اساسی)، تغییر خطوط مرزی (اصل ۷۸ قانون اساسی)، محدودیت های ضروری، که در شرایط اضطراری نظیر جنگ و ... (اصل ۷۹ قانون اساسی) اتخاذ و کهک مالی (اصل ۸۰ قانون اساسی)، تفسیر قوانین عادی (اصل ۸۱ قانون اساسی) از جمله مواردی است که باید مستقیماً توسط مجلس تصویب شوند. البته باید اشاره کرد که در همه موارد مذکور مجلس شورای اسلامی نمیتواند قوانینی وضع کند که با اصول و احکام مذهب رسمی کشور یا قانون اساسی مغایرت داشته باشد. (اصل چهارم و هفتاد و دوم قانون اساسی)

صلاحیت قانونگذاری مجلس شورای اسلامی اساساً بر دو وظیفه

۱ «لایحه» مصوبهای است که از طرف دولت پس از گذراندن مراحل قانونی برای تصویب به صورت قانون به مجلس ارائه میشود که ممکن است چند منشأ داشته باشد: ۱. دولت، ۲. رئیس قوه قضائیه، ۳. شورای عالی استانها.

۲ «طرح» پیشنهادی است که توسط حداقل پانزده نفر از نمایندگان مجلس یا شورای عالی استانها به مجلس ارائه میگردد.

۳ این موارد براساس درجه اهمیتشان به عادی، یک فوریتی، دو فوریتی و سه فوریتی، تقسیم میشوند.

ای است که بر اساس اصل تفکیک قوا، بر عهده مجلس شورای اسلامی قرار داده شده است. در کنار این صلاحیت مهم، موضوع نظارت بر موضوعات مختلف وظیفه دیگر مجلس شورای اسلامی می باشد که در ذیل به بررسی این صلاحیت به صورت مختصر می پردازیم:

ب) صلاحیت نظارتی مجلس

همانطور که پیشتر گفته شد، نمایندگان مجلس شورای اسلامی علاوه بر صلاحیت قانونگذاری، دارای صلاحیت نظارتی نیز میباشند. مسئولیت های نظارتی هم بر عهده دارند. این صلاحیت نظارتی به چند صورت قابل اعمال است:

الف) نظارت (داخلت) مجلس در تشکیل دولت: وزرا پس از انتخاب به خط مشی منمهور، برای گرفتن رأی اعتماد به مجلس معرفی میشوند (اصل ۱۳۳ قانون اساسی) و مجلس باید نظر خود را مبنی بر اعتماد یا عده اعتماد به فرد فرد آنها اعلام کند (اصل ۸۷ قانون اساسی).

ب) نظارت مجلس بر عملکرد دولت: نمایندگان مجلس دارای صلاحیت نظارتی نسبت به عملکرد دولت و مجموعه نهادهای عمومی نیز دارند. این صلاحیت در قالب تذکر، سؤال و استیضاح تبلور مییابد. بر این اساس هر یک از نمایندگان میتوانند تذکرات خود را بصورت تذکر شفاهی در نطق بیش از دستور نامده به هرگونه کوتاهی مجریان در اجرای قوانین و تذکر کتبی از طرف رئیس مجلس به وزیر مسؤول یا رئیس جمهور نسبت به نقض قانون یا جریان امور در دستگاه های اجرایی اعلام نماید.^۱

همچنین بر اساس اصل ۸۸ قانون اساسی «در هر مورد که حداقل یک چهارم کل نمایندگان مجلس شورای اسلامی از رئیس جمهور و یا هر یک از نمایندگان از وزیر مسؤول درباره یکی از وظایف آنان سؤال کنند، رئیس جمهور یا وزیر موظف است در مجلس حاضر شده

و به سؤال جواب دهد». طبق اصول ۱۳۷ و ۱۲۲ قانون اساسی وزراء و رئیس جمهور در مقابل مجلس مسؤول هستند از این رو نمایندگان مجلس میتوانند آنان را مورد سؤال قرار دهند. در خصوص استیضاح رئیس جمهور، وزراء و هیئت وزیران نیز اصل ۸۹ قانون اساسی به چگونگی آن اشاره کرده است.^۱

ج) نظارت بر امور عمومی: از دیگر عرصه‌های نظارتی مجلس میتوان به حق تحقیق و تفحص مجلس در تمام امور کشور اشاره نمود: طبق اصل ۷۶ قانون اساسی «مجلس شورای اسلامی حق تحقیق و تفحص در تمام امور کشور را دارد». بر این اساس موضوع تحقیق و تفحص عام است و شامل کلیه بخش‌های کشور علاوه بر وزایخانه‌ها و دولت میگردد.

د) رسیدگی به شکایات مردم از قوای سه‌گانه: بر طبق اصل نود و یک قانون اساسی: «هر کسی شکایتی از طرز کار مجلس یا قوه مجریه یا قوه قضائیه داشته باشد میتواند شکایت خود را کتباً به مجلس شورای اسلامی تقدیم کند. مجلس موظف است به این شکایت رسیدگی کند و پاسخ کافی بدهد و در مواردی که شکایت به قوه مجریه و یا قوه قضائیه مربوط است رسیدگی و پاسخ کافی را از آنها بخواهد و در مدت متناسب نتیجه را اعلام نماید و در مواردی که مربوط به عموم باشد به اطلاع عامه برساند».

د) نظارت اطلاعاتی: قانونگذار اساسی دایله اهمیت مجلس شورای اسلامی برای این نهاد صلاحیت اطلاع از برخی امور را نیز در نظر گرفته است. طبق اصل ۱۳۹ قانون اساسی «صلاحیت بررسی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به دایره در هر مورد، ممکن به تصویب هیأت وزیران است و باید به اطلاع مجلس برسد». همچنین مجلس باید در جریان رسیدگی به اتهام برخی از مجریان نیز قرار گیرد. براساس اصل ۱۴۰ قانون اساسی: «رسیدگی به اتهام رئیس جمهور و معاونان او و وزیران در مورد جرائم عادی با اطلاع مجلس شورای اسلامی و در دادگاههای عمومی دادگستری انجام میشود».

تصویبنامه‌ها و آییننامه‌های دولت نیز باید ضمن ابلاغ برای اجرا به اطلاع رئیس مجلس برسد تا در صورتی که آنها را برخلاف قوانین باید با ذکر دلیل برای تجدید نظر به هیأت وزیران بفرستد. (اصل ۱۳۸ قانون اساسی).

هـ) نظارت مالی: از دیگر صلاحیت‌های مجلس، نظارت بر اقدامات مالی دولت، درآمدها و هزینه‌های دولت است. این نظارت از طریق تصویب بودجه سالانه (اصل ۵۲ قانون اساسی) و همچنین نظارت بر اجرایی شدن بودجه می‌باشد که وظیفه اخیر از طریق دیوان محاسبات کشور صورت می‌پذیرد. این دیوان مستقیماً زیر نظر مجلس شورای اسلامی تشکیل و مدیریت می‌شود. (اصل ۵۴ و ۵۵ قانون اساسی).

ج) تکلیف نمایندگان مجلس

با توجه به اینکه بسیاری از مواردی که در بخش صلاحیت‌های مجلس بیان شد، به نحوی صلاحیت‌های تکلیفی نمایندگان می‌باشد، لذا نمایندگان مجلس به موارد مذکور در بند قبلی نباید نگاه «حق‌مدارانه» به معنای داشتن اختیار تام و شخصی در انجام آنها داشته باشند، بلکه بسیاری موارد، مسئولیت‌گذاری‌ها در برخی زمینه‌های مهم، جزء وظایف نمایندگان می‌باشد و باید در انجام آنها هیچگونه کوتاهی از خود بروز دهند. علاوه بر این موارد مذکور، اصل ۶۶ قانون اساسی، نمایندگان مجلس را مکلف نموده است که در راستای وظایف نمایندگی خود به موارد زیر ملتزم باشند:

پاسداری از حریم اسلام و نگهبانی از دستاوردهای انقلاب اسلامی
رعایت امانت و تقوا در انجام وظایف و کالت

۱ جهت مطالعه بیشتر ر.ک:

جایگاه مجلس شورای اسلامی در ساختار قدرت سیاسی جمهوری اسلامی ایران،

محمد رضا موق، بوستان کتاب قم ۱۳۸۲

حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، سید محمد هاشمی، نشر دادگستر ۱۳۸۰،

پایبندی به استقلال و اعتلای کشور

دفاع از قانون اساسی

مدنظر قرار دادن آزادی مردم و تأمین مصالح آنها

هرچند موارد مذکور مفاهیم قابل اندازه گیری کمی نیستند، اما رعایت این موارد برای همه نمایندگان مجلس در برابر پیشگاه خداوند و مردم امری ضروری است و کلیه اقدامات نمایندگان مجلس از نگاه این دو پنهان نخواهد ماند و نمایندگان مجلس مکلف به در نظر گرفتن همه موارد مذکور در عرصه های تقنینی و نظارتی می باشند.